

WODA I LAS DLA RYBOŁOWA *PANDION HALIAETUS*. WYMAGANIA SIEDLISKOWE GATUNKU

Dariusz Anderwald, Marcin Południewski

WATER AND FOREST FOR OSPREY *PANDION HALIAETUS*. HABITAT REQUIREMENTS OF THE SPECIES

Abstract

On the present territory of Poland during last 100 years osprey decreased its population from 300 couples to 30 in seventies of XX century. Considerable improvement of the environment condition, especially clarity of water in eighties and nineties of the last century, resulted in number increase of breeding couples up to 70 at the turn of the century. However, in the last few years we observe rapid regression of the species and decrease in number of breeding couples to 30–35 couples in 2007.

Rybołów na obecnym obszarze Polski w ciągu ostatnich 100 lat zmniejszył drastycznie swą liczebność z 300 par do zaledwie 30 w latach 70. XX w. Znaczna poprawa stanu środowiska naturalnego, w tym głównie czystości wód w latach 80. i 90. ubiegłego wieku poskutkowała wzrostem liczby par łęgowych do ok. 70 na przełomie XX/XXI w. W ostatnich kilku latach nastąpił jednak gwałtowny regres gatunku i spadek liczby par łęgowych do 30–35 par w 2007 r.

Rybołów *Pandion haliaetus* w Polsce jest obecnie jednym z najbardziej zagrożonych gatunków ptaków. Natomiast zajmujący podobne siedliska i mający zbliżone preferencje pokarmowe bielik *Haliaeetus albicilla* wykazuje stały i niespotykane dynamiczny wzrost liczebności. W ciągu ostatnich 100 lat jego liczebność wzrosła 25-krotnie. Z analizy wyników wieloletniego monitoringu populacji bielika realizowanego przez Komitet Ochrony Orłów (KOO) wynika bardzo silny związek tempa wzrostu liczebności z dostępnością preferowanych siedlisk łęgowych. Prawdopodobnie populacja łęgowa bielika osiągnie w ciągu kilku najbliższych lat swoje maksimum i ustabilizuje się na poziomie około 1000 par. Jej dalszy wzrost liczebny zostanie ograniczony dostępnością siedlisk, zasobów pokarmowych i konkurencją wewnątrzgatunkową.

Areał osobniczy rybołowa składa się wyraźnie z dwóch zróżnicowanych biotopów:

- miejsc gniazdowych – głównie starych borów sosnowych,
- miejsc żerowiskowych – czystych, rybnych rzek i jezior.

Rybołowy chętnie osiedlają się na wyspach, półwyspach i liniach brzegowych jezior. Bywa także, że zakładają gniazda w pewnej odległości od wody. Gnieźdzą się we wszystkich typach lasów, jednak dla populacji polskich rybołowów charakterystyczne jest preferowanie starych borów sosnowych w wieku powyżej 120 lat. Średnia wieku drzew gniazdowych w Polsce wynosi 155 lat. Gniazda budowane są na samych wierzchołkach drzew, najczęściej w przestojach i biogrupach. Warunkiem niezbędnym jest rozległy widok.

Niestety, nie udaje się zahamować stałego regresu gatunku, mimo podjętych przez KOO działań ochronnych polegających na:

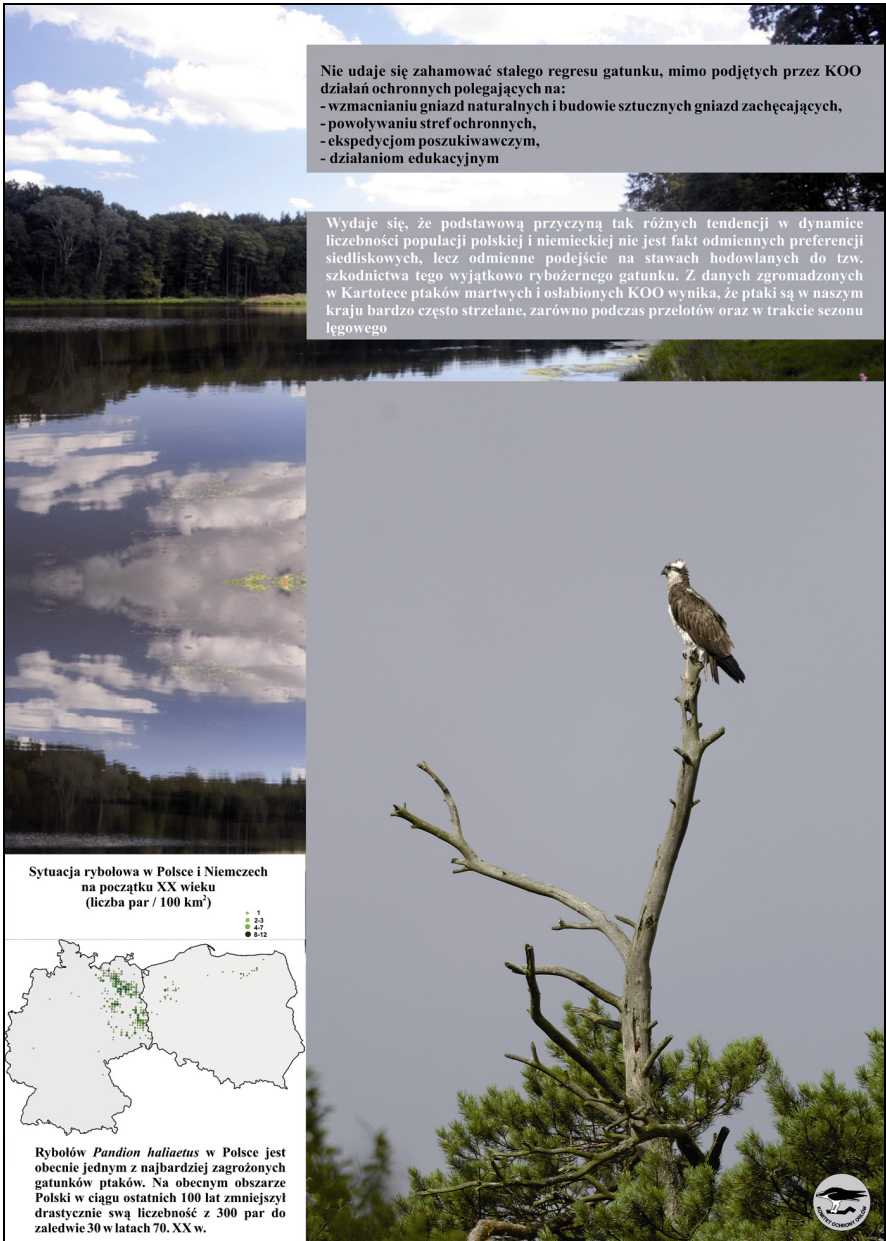
- wzmacnianiu gniazd naturalnych i budowie sztucznych gniazd zachęcających,
- powoływaniu stref ochronnych,
- ekspedycjom poszukiwawczym,
- działaniom edukacyjnym.

Jest to o tyle niezrozumiałe, że w sąsiedniej populacji niemieckiej (ryc. 1) mamy do czynienia z zupełnie odwrotnym zjawiskiem. W ciągu ostatnich 35 lat rybołów wzrósł tam liczebnie z 70 do 470 par lęgowych!

Wydaje się, że podstawową przyczyną tak różnych tendencji w dynamice liczebności populacji polskiej i niemieckiej nie jest fakt odmiennych preferencji siedliskowych, lecz odmienne podejście na stawach hodowlanych do tzw. szkodnictwa tego wyjątkowo rybożernego gatunku. Z danych zgromadzonych w Kartotece ptaków martwych i osłabionych KOO wynika, że ptaki są w naszym kraju bardzo często strzelane, zarówno podczas przelotów oraz w trakcie sezonu lęgowego (tab. 1, ryc. 1). Dodatkowo polskie rybołowy wykazują konserwatyzm w wyborze miejsc gniazdowych. W przeciwieństwie do ptaków niemieckich rzadko korzystają z innych miejsc niż drzewa: słupów energetycznych, wież przeciwpożarowych, ambon itp., mimo że w kilku udokumentowanych przypadkach same urodziły się na słupach po zachodniej stronie granicy naszego państwa!

W celu zachowania gatunku należy:

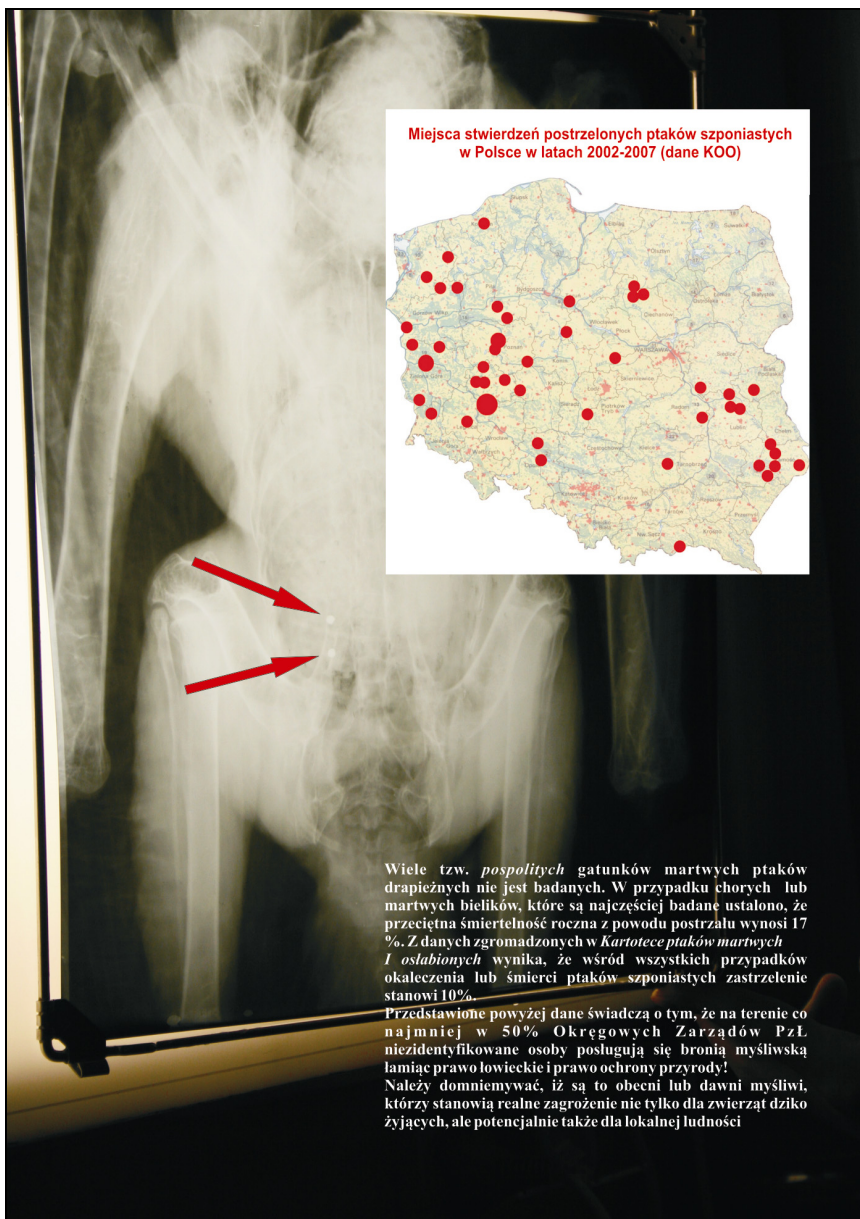
- budować pozytywny wizerunek rybołowa jako naturalnego selekcionera przejęszczonych i narażonych na epizocje populacji ryb hodowlanych,
- rekompensować ewentualne straty gospodarstw rybackich z środków unijnych,
- zaniechać zabudowy turystycznej brzegów jezior na terenach żerowisk rybołowów,
- preferować sposób gospodarowania w Lasach polegający na pozostawianiu biogrup i przestoi aż do naturalnego rozpadu,
- prowadzić badania naukowe wytyczające właściwe kierunki zabiegów ściśle ochroniarskich,
- kontynuować program budowy sztucznych gniazd zwłaszcza w obszarze zachodniej Polski i jezior mazurskich,
- przeciwdziałać eutrofizacji jezior obniżającej przejrzystość wody.

Ryc. 1. Sytuacja rybołowa w Polsce i w Niemczech na początku XX w. (fot. M. Południewski)
Fig. 1. General situation of the osprey in Poland and Germany at the beginning of the XX century

Tab. 1. Udokumentowane* przypadki ptaków drapieżnych zastrzelonych w poszczególnych Okręgowych Zarządach PZŁ w latach 2002–2007
Table 1. Certified* cases of birds of prey shot in enumerated district managements of Polish Hunting Association in years 2002–2007

Zarząd Okręgowy PZŁ	Gatunek zastrzelonego ptaka drapieżnego											
	PH	HA	AQR	AQP	AQC	AG	AN	BUT	MM	CAE	FP	Ilość
Biała Podlaska										2		2
Ciechanów	2					1						3
Gorzów Wlkp.	1	2				1						4
Jelenia Góra									1			1
Kalisz		1						1				2
Kielce	1											1
Koszalin	1											1
Legnica		1										1
Leszno		3						1				4
Lublin								1		2		3
Nowy Sącz				1								1
Opole		1									1	2
Piła	1	1										2
Poznań		1					1	1				3
Radom			1									1
Siedlce					1							1
Sieradz		1										1
Skiermiewice		1										1
Szczecin	1						1				1	3
Toruń	1											1
Włocławek							1					1
Wrocław						2		4				6
Zamość				1		2	1	2				6
Zielona Góra		4										4
RAZEM	8	16	1	2	1	6	4	10	1	4	2	56
*Za udokumentowane uznaje się przypadki wykrycia śrucin w trakcie oględzin lub badań weterynaryjnych												
Objaśnienie skrótów: PH – rybołów, HA – bielik, AQR – orzeł przedni, AQP – orlik krzykliwy, AQC – orlik grubodzioby, AG – jastrząb, AN – krogulec, BUT – myszołów, MM – kania ruda, CAE – błotniak stawowy, FP – sokół wędrowny												

Ryc. 2. Miejsca stwierdzeń postrzelonych ptaków szponiastych w Polsce w latach 2002–2007 (dane KOO) (fot. D. Anderwald)
Fig. 2. Locations of found shot falconiformes in Poland in years 2002–2007 (data of KOO – Eagle Conservation Committee)

Literatura

- Anderwald D. 2002. *Lęgi rybołowa Pandion haliaetus, bielika Haliaeetus albicilla i puchacza Bubo bubo na sztucznych gniazdach w Borach Tucholskich w 20. wieku*. Not. Orn. 43: 197–200.
- Dana B. 2007b. *Ktoś strzelał do bielika?* Gaz. Wyb. z 1 października, s. 4.
- Mizera T. 2004. *Pandion haliaetus (L., 1758) – rybołów*. [W:] Gromadzki M. (red.) Ptaki (część I). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 7, s. 256–259.
- Mrugasiewicz A., Południewski M., Dylawski M. 2006. *Zmiany liczebności rybołowa Pandion Haliaeetus w Polsce w latach 1993-2004*. [W:] Anderwald D. (red.) Ochrona drapieżnych zwierząt. Poszukiwanie kompromisów. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 2 (12): 75.
- Murat K. 1981. *Giną orły*. Przyr. Pol. 10: 24.

Dariusz Anderwald

Leśny Zakład Doświadczalny SGGW w Rogowie,
Komitet Ochrony Orłów
anderwald.lzd@interia.pl

Marcin Południewski

Nadleśnictwo Bierzwnik,
Komitet Ochrony Orłów
marcin.poludniewski@szczecin.lasy.gov.pl